

Судово-фармацевтичний аналіз щодо попередження розповсюдження адиктивної залежності серед неповнолітніх як складової населення України

В.В.Шаповалов, В.О.Шаповалова, О.О.Курижева

ГУМВС України в Харківській області, Національний фармацевтичний університет,
Харківська міська спілка ветеранів Афганістану
Харків, Україна

У статті наведені результати судово-фармацевтичного аналізу щодо попередження розповсюдження адиктивної залежності серед неповнолітніх, а також запропоновано заходи удосконалення фармацевтичного законодавства щодо протидії зростання кількості споживачів психоактивних речовин та злочинності серед цієї складової населення України.

Ключові слова: судово-фармацевтичний аналіз, адиктивна залежність, неповнолітні, злочинність.

ВСТУП

Однією з найактуальніших проблем сьогодення серед країн-членів ЄС, України, Росії, Мексики, Таїланду та інших країн є поширення адиктивної залежності від психоактивних речовин (ПАР) (наркотичних засобів, психотропних речовин, комбінованих лікарських засобів з психоактивними властивостями, алкогольних напоїв, тютюну тощо) серед неповнолітніх як складової населення України. Судово-фармацевтичні дослідження свідчать про те, що за останні 10 років адиктивна залежність серед дітей та підлітків в Україні збільшилась у 10 разів і сьогодні за різними оцінками налічується більше півмільйона неповнолітніх, які залежать від ПАР [1, 7, 8]. Розвиток адиктивної залежності у неповнолітніх є серйозною перешкодою при формуванні особистості підлітка і, як наслідок, може призводити до підвищення рівня наркозлочинності (ст. 307-322 Кримінального Кодексу України) або супутніх злочинів (вбивства, грабежі, зґвалтування тощо) серед цієї складової населення України [4]. Сьо-

годні в структурі злочинності неповнолітніх спостерігається різке зростання злочинів майнового характеру, пов'язаних із насильством. За статистичними даними, 58,5% корисливих насильницьких злочинів скоюються підлітковою складовою населення України віком від 14 до 29 років. Для неповнолітніх правопорушників характерне здійснення правопорушень в організованих групах. Так, за даними МВС України, за 2007 р. 38,0% злочинів скоєно в організованих групах, неповнолітніми скоєно 70% злочинів. Крадіжки, грабежі, розбої і хуліганство складають 76,0% серед усіх кримінальних справ неповнолітніх, направлених до суду, а разом із вбивствами, зґвалтуваннями і тяжкими тілесними ушкодженнями — 90% [11]. Наркомани входять у кримінальні групи неповнолітніх і стають носіями злочинного способу життя, при цьому залучаючи до свого кола все більшу кількість неповнолітніх. Так, один наркозалежний залучає до вживання ПАР від 10 до 60 неповнолітніх як хлопчиків, так і дівчаток [1, 11].

Криміногенний контингент середовища неповнолітніх відрізняється корисливою орієнтацією на споживання матеріальних благ і високою потенційною готовністю до скоєння правопорушень, особливо під впливом ПАР. Так, в умовах часткової декриміналізації крадіжок в 2005 р. органами міліції було прийнято 350 тис. рішень про відмову в порушенні кримінальних справ, а вже у 2006 р. їх кількість зросла до 450 тис. А як відомо, безкарність — найкоротший шлях до більш тяжких посягань, від ненасильницьких до насильницьких, що притаманно в середовищі неповнолітніх, особливо з розвиненою адиктивною залежністю [2, 9].

За даними М.В.Грищенко, із загальної кількості осіб з адиктивною залежністю 60% складають підлітки. Усе частіше психоактивних речовин приймають 12-15-літні школярі. За останні декілька років наркоманія і токсикоманія серед неповнолітніх виросла майже в 6 разів [3].

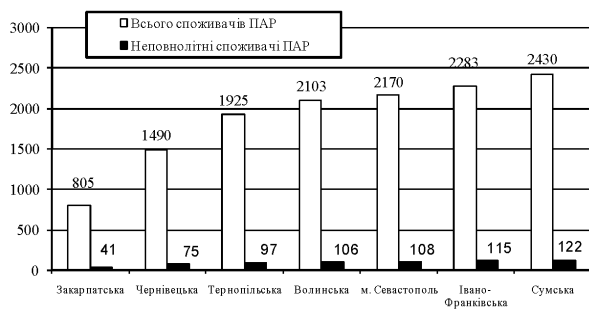

Рис. 1. Зареєстровані споживачі ПАВ серед населення та неповнолітніх по областях України в 1 групі (від 1 до 150 осіб).

Метою дослідження було провести судово-фармацевтичний аналіз щодо попередження розповсюдження адиктивної залежності внаслідок нерационального вживання ПАВ серед неповнолітніх у різних областях України.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При проведенні судово-фармацевтичного аналізу використано дані МВС України стосовно кількісних показників зареєстрованих споживачів ПАВ. В якості методів аналізу використані документальний, порівняльний, математичний, таблицний та графічний методи.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

З метою виявлення кількості неповнолітніх з адиктивною залежністю внаслідок зловживання ПАВ було проведено судово-фармацевтичний аналіз зареєстрованих у МВС споживачів ПАВ упродовж 2006-2007 рр. по областях України, з яких встановлено, що 5-7% складають неповнолітні до 18 років. Під час аналізу зареєстрованих МВС України споживачів ПАВ серед неповнолітніх по областях України за кількісними показниками було сформовано чотири групи: до 1 групи увійшли області, де кількість зареєстрованих МВС України споживачів ПАВ серед неповнолітніх склала від 1 до 150 осіб; до 2 групи – від 150 до 250 осіб; до 3 групи – від 250 до 450 осіб; до 4 групи – від 450 до 1100 осіб, що складає від 5% до 7% від загальної кількості зареєстрованих МВС України споживачів ПАВ.

За результатами розподілу до 1 групи увійшли: Закарпатська область – 805 споживачів, з них неповнолітні – 41 (5,0%); Чернівецька область – 1490, з них неповнолітні – 75 (5,03%); Тернопільська область – 1925, з них неповнолітні – 97 (5,04%); Волинська область – 2103, з них неповнолітні – 106 (5,04%); м. Севастополь – 2170, з них неповнолітні – 108 (5,02%); Івано-Франківська область – 2283, з них неповнолітні – 115 (5,04%); Сумська область – 2430, з них неповнолітні – 122 (5,02%) (рис. 1).

Рис. 2. Зареєстровані споживачі ПАВ серед населення та неповнолітніх по областях України в 2 групі II (від 150 до 250 осіб).

За наведеними даними на рис. 1 видно, що найбільша кількість споживачів ПАВ серед неповнолітніх зареєстрована в Сумській (122), Івано-Франківській (115) областях та в м. Севастополь (108), найменша – у Закарпатській області (41).

До 2 групи увійшли: Рівненська область – 3121 споживачів, з них неповнолітні – 157 (5,03%); Черкаська область 3158, з них неповнолітні – 158 (5,0%); Вінницька область – 3227, з них неповнолітні – 162 (5,02%); Львівська область – 3768, з них неповнолітні – 189 (5,02%); Чернігівська область – 3968, з них неповнолітні – 199 (5,01%); Кіровоградська область – 3997, з них неповнолітні – 200 (5,0%); Київська область – 4345, з них неповнолітні – 218 (5,01%); Полтавська область – 4412, з них неповнолітні – 221 (5,01%); Житомирська область – 4485, з них неповнолітні – 313 (6,98%) (рис. 2).

Як видно з рис. 2, у 2 групі найбільша кількість споживачів ПАВ серед неповнолітніх зареєстрована в Житомирській (313), Полтавській (221) та Київській (218) областях, найменша – у Рівненській області (157).

До 3 групи увійшли: АР Крим – 8866 споживачів, з них неповнолітні – 444 (5,0%); Запорізька

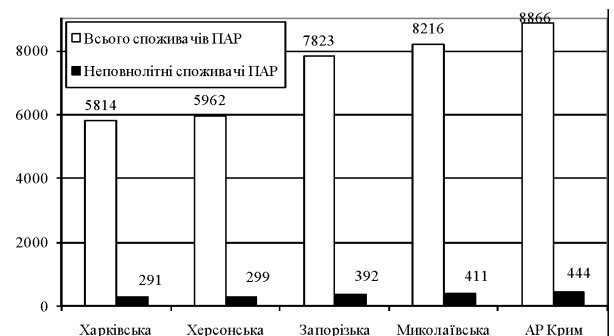

Рис. 3. Зареєстровані споживачі ПАВ серед населення та неповнолітніх по областях України в 3 групі (від 250 до 450 осіб).

Рис. 4. Зареєстровані споживачі ПАР серед населення та неповнолітніх по областях України в 4 групі (від 450 до 1100 осіб).

область — 7823, з них неповнолітні — 392 (5,01%); Миколаївська область — 8216, з них неповнолітні — 411 (5,0%); Харківська область — 5814, з них неповнолітні 291 (5,0%); Херсонська область — 5962, з них неповнолітні — 299 (5,01%) (рис. 3).

Згідно з рис. 3, найбільша кількість споживачів ПАР серед неповнолітніх у 3 групі зареєстрована в АР Крим (444), Миколаївській (411) та Запорізькій (392) областях, найменша — у Харківській області (291).

До 4 групи ввійшли: Дніпропетровська область — 20811 споживачів, з них неповнолітні — 1041 (5,0%); Донецька область — 19998, з них неповнолітні — 999 (5,0%); Луганська область — 16287, з них неповнолітні — 815 (5,0%); Одеська область — 15206, з них неповнолітні — 761 (5,0%); м. Київ — 10989, з них неповнолітні — 560 (5,1%) (рис. 4).

Із рис. 4 видно, що найбільша кількість споживачів ПАР серед неповнолітніх зареєстрована в Дніпропетровській (1041) та Донецькій (999) областях, найменша — у м. Київ (550).

Таким чином, чотири групи охопили 26 областей України, в яких зареєстровані неповнолітні з адиктивною залежністю внаслідок зловживання ПАР. Отримані дані вказують на те, що неповнолітні вживають ПАР (наркотичні засоби, психотропні речовини, комбіновані ЛЗ з психоактивними властивостями) без призначення лікаря, що призводить до розвитку адиктивної залежності та наркозлочинності цієї складової населення України. Такі сумні дані говорять про низьку ефективність кримінально-правових, соціально-економічних і медико-фармацевтичних заходів, а також методів профілактики адиктивної залежності та наркозлочинності на державному та регіональному рівнях (особливо в областях, які ввійшли в 4 групу). Стрімкий розвиток адиктивної залежності серед неповнолітніх тягне за собою підвищення рівня скоєння злочинів (наркозлочини, грабежі, крадіжки, вбивства та ін.). Отже, в умовах сьогодення гостро постає питання щодо створення нової Державної служби пробації та медіації, яка б проводила соціальну, виховну та профілактичну роботу

серед неповнолітніх, які входять до групи ризику щодо скоєння різних злочинів та правопорушень (діти з неблагодітних сімей, діти, батьки яких позбавлені батьківських прав, діти, що перебувають на обліку як споживачі ПАР тощо) з метою попередження скоєння ними злочинів, а також проведення реабілітаційної та соціально-виховної роботи серед неповнолітніх, що скоїли злочини невеликої або середньої тяжкості та яким призначено ту чи іншу міру покарання. Крім того з метою попередження наркозлочинності серед неповнолітніх — наділити співробітників служби пробації повноваженнями проводити профілактичну роботу серед дітей, що стоять на обліку МВС як споживачі ПАР, та застосовувати до них примусове лікування адиктивних розладів здоров'я, що розвинулися внаслідок зловживання ПАР.

Тому з метою підвищення ефективності заходів державного та регіонального рівнів щодо запобігання розповсюдження адиктивної залежності серед неповнолітніх як складової населення України авторами запропоновані наступні заходи (рис. 5).

ВИСНОВКИ

Результати проведеного судово-фармацевтичного аналізу щодо попередження розповсюдження адиктивної залежності серед неповнолітніх як складової населення України свідчать про щорічне зростання кількісних показників зареєстрованих МВС споживачів ПАР серед неповнолітніх, що, в свою чергу, веде до підвищення рівня злочинності серед цього вікового контингенту. Авторами запропонований перелік заходів судово-фармацевтичного попередження, які необхідно проводити на державному та регіональному рівнях з метою протидії адиктивної залежності і злочинності серед неповнолітніх.

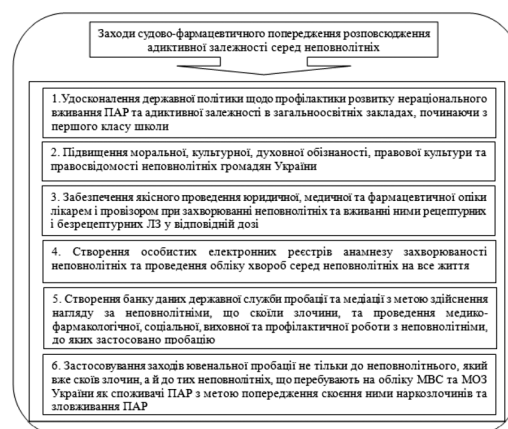

Рис. 5. Заходи судово-фармацевтичного попередження розповсюдження адиктивної залежності серед неповнолітніх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артем'єва Д.В. До проблеми протидії наркотизації неповнолітніх / Д.В.Артем'єва // Український вісник психоневрології. — 2008. — Т. 16. — Вип. 3 (дод.). — С. 159.
2. Головкін Б.М. Кримінологічний аналіз кількісних показників корисливої насильницької злочинності в Україні / Б.М.Головкін // Проблеми законності. — 2009. — Вип. 101. — 175 с.
3. Грищенко М.В. Неврегульованість розвитку фармакологічного сектору як одна із причин підліткової «аптечної» наркоманії / М.В.Грищенко // Український вісник психоневрології. — 2008. — Т. 16. — Вип. 3 (дод.). — С. 162.
4. Кримінальний Кодекс України // Ліки України. — 2007. — № 112. — С. 195 — 214 с
5. Курьжева О.А. Судебная фармация: злоупотребление несовершеннолетними лекарствами с психоактивными свойствами / О.А.Курьжева // Український вісник психоневрології. — 2009. — Т. 17. — Вип. 2 (дод.). — С. 51-52.
6. Лекарственные средства в неврологии, психиатрии и наркологии / Под ред. В.А. Шаповаловой, П.В. Волошина, А.В. Стефанова, И.М. Трахтенберга, В.В. Шаповалова. — Х.: Факт, 2003. — 784 с.
7. Лінський І.В. Моніторинг тенденцій поширення залежності від особливо небезпечних наркотичних засобів та інших груп психоактивних речовин, як складової системи національної безпеки в Україні / І.В.Лінський, О.І.Мінко, В.В.Шаповалов (мл.) // Ліки України. — 2007. — №112. — С. 12-25.
8. Молодежь и наркотики (социология наркотизма) / Под ред. В.А. Соболева, И.П. Рущенко. — Х.: Торсинг, 2000. — 432 с.
9. Пояснювальна записка щодо статистичних даних, що характеризують криміногенну обстановку в державі за 2002-2006 роки. — К.: МВС України, 2007. — 48 с.
10. Фармацевтическое право в наркологии / Под ред. В.А. Шаповаловой, И.К. Сосина, В.В. Шаповалова. — Х.: Факт, 2004. — 798 с.
11. Шаповалов В.В. (мл.), Голянд Е.И., Никоненко Ю.И., Васина Ю.В. Подростковая наркомания как один из основоположных факторов развития преступности // Ліки України. — 2007. — № 112. — С. 70-71.
12. Clark D., Layton D., Shakir S. Monitoring the safety of over the counter drugs / British Med. J. — 2001. — V.323. — P. 706-707.
13. Edwards I.R., Aronson J.K. Adverse drug reaction // Lancet. — 2000. — V.356. — P.1255-1259.

В.В.Шаповалов, В.А.Шаповалова, О.А.Курьжева. Судебно-фармацевтический анализ по предупреждению распространения аддиктивной зависимости среди несовершеннолетних как составляющей населения Украины. Харьков, Украина.

Ключевые слова: *судебно-фармацевтический анализ, аддиктивная зависимость, несовершеннолетние, преступность.*

В статье приведены результаты судебно-фармацевтического анализа по распространению аддиктивной зависимости среди несовершеннолетних, предложены меры по усовершенствованию фармацевтического законодательства с целью предупреждения увеличения количества потребителей психоактивных веществ и преступности среди несовершеннолетних как составляющей населения Украины.

V.V.Shapovalov, V.A.Shapovalova, O.A.Kuryzheva. Forensic-pharmacy's analysis on warning of distribution of addictions disorders among minor, as to the constituent of population of Ukraine. Khariv, Ukraine.

Key words: *forensic pharmacy analysis, addictions disorders, minor, criminality.*

In the article the results of forensic pharmacy's analysis are resulted on distribution of addictions disorders among minor, measures are offered on the improvement of pharmaceutical legislation with the purpose of warning of multiplying the amount of users of psychoactive substance and criminality among minor, as to the constituent of population of Ukraine.

Надійшла до редакції 01.02.2010 р.